

Pavel Drnovský, Středověké osídlení na středním toku Bystřice

Posudek diplomové práce

Diplomová práce Pavla Drnovského je sídelně-historickou regionální studií, jejímž cílem je osvětlení vývoje středověkého osídlení dnešního Hořicka a Miletínska v severovýchodních Čechách. Uměle vymezené území zahrnuje 41 současných katastrů. Metodika práce vychází z osvědčené konfrontace svědectví archeologických a písemných pramenů, přičemž hlavní důraz je přirozeně kladen na archeologickou evidenci. Je třeba zdůraznit, že region ležící na pomezí zájmu několika regionálních památkových institucí je tímto způsobem analyzován vůbec poprvé, přičemž o zásadní důležitosti detailních regionálních sond pro pochopení obecných trendů v dějinách osídlení nemůže být sporu.

Po krátkém úvodu podává autor základní charakteristiku přírodních podmínek regionu, které přirozeně determinovaly jeho hospodářské využití. V základních obrysech lze region rozdělit na dvě zóny oddělené Hořickým hřbetem – klimaticky a pedologicky (a tedy i hospodářsky) příznivější Hořicko na jihu a hůře disponované Miletínsko na severu. Hodnocení sídelní atraktivity každé oblasti však vždy vychází ze širšího regionálního srovnání. Nebylo by tedy na škodu uvést např. parametry nedalekého úrodného Královéhradecka, charakteristika by pak získala pevnější souřadnice.

Hlavním přínosem práce je vyhodnocení povrchových sběrů prováděných v posledních desetiletích bez pevnějšího systému několika regionálními institucemi, v jejichž depozitářích je nálezový fond rozptýlen. Jeho shromáždění, utřídění, dokumentace a datování bylo jistě v mnoha hledech časově náročnou a nevděčnou aktivitou. Výsledkem je souhrnný katalog 126 lokalit doplněný kresebnou dokumentací vysoké grafické kvality umístěný na konci práce, který představuje spolu s mapovými přílohami východisko dílčích analýz a závěrů. „Destruktivní“ archeologické výzkumy se regionu dotkly jen ve velmi omezené míře, přičemž hlavní položkou od 20. let 20. století zůstává tvrz v Třeboveticích, která ale časově poněkud přesahuje chronologické těžiště práce. Hlavní problém, které interpretaci povrchových sběrů provází, je dobře znám: kolik nalezených střepů už bezpečně prokazuje sídelní aktivity? Přestože ve hře je řada obtížně uchopitelných faktorů, domnívám se, že autor by měl zvolená kritéria definovat jasněji, než to učinil. Pro přehlednost bych navrhol vložení tabulky sumarizující počet střepů z jednotlivých lokalit. Trochu systematictější pojetí by neškodilo ani oddílu věnovanému keramické sekvenci. Přes tyto dílčí výhrady by ale zřejmě ani seberažinovanější kouzla neumoznila s pramenným fondem udělat víc, než provedl autor.

Následující kapitola podává základní rešerši nepříliš početných písemných pramenů. S ohledem na archeologický materiál si autor zvolil jako volnou hranici rok 1300. Konstatuje základní strukturu pozemkové držby regionu, především odlišnosti mezi majtkově diferencovaným Hořickem a Miletínkem, které bylo od 40. let 13. století v držení řádu německých rytířů. Opět by pro přehlednost neškodilo zařadit první písemné zmínky o jednotlivých vsích do výše navrhované tabulky a sumarizovat počet případů, v nichž se stýká archeologické a písemné svědectví.

Těžištěm práce je kapitola 4.1., která podává souhrnný přehled o vývoji osídlení oblasti od starohradištního období do vrcholného středověku. Na základě povrchových sběrů koriguje autor dosavadní názory na počátky osídlení Miletínska, které na rozdíl od Hořicka s velkou pravděpodobností spadají teprve do první poloviny 13. století, přičemž nepříliš příznivé přírodní podmínky vedou v 15. století k úpadku panství německých rytířů. Velmi zajímavé závěry přineslo vyhodnocení raně středověkého sídelního vývoje jednotlivých katastrů. Autorovy závěry se v tomto ohledu překrývají se zjištěními, které na sousedním Jaroměřsku před nedávnem učinil M. Ježek. Oproti disperznímu osídlení, které na základě

problematických kritérií rekonstruuji pro Chrudimsko J. Frolík aj. J. Sígl identifikovali oba badatelé až do 13. století poměrně koncentrované formy sídel, která ovšem v některých případech podnikaly lokální přesuny. K výraznému nárůstu počtu krátkodobých „sídlišť“ dochází 13. století a teprve v následujícím století zřejmě probíhá stabilizace sídelní sítě do dnešní podoby. Jsem si vědom řady limitů, s nimiž se autor potýkal, jistě by ale stálo alespoň za krátkou úvahu zvážení velikosti sídelních areálů v jednotlivých obdobích a jejich umístění v krajinném reliéfu (vztah k vodním tokům...).

K dalším kapitolám evidujících postupně další typy sídel mám jen dvě malé výhrady.

1) Spojení známých nálezů železných nástrojů v Batňovicích a především Semenicích se zemědělskou aktivitou drobné šlechty je až příliš přímočaré (s. 43). Nezapomínejme, že semonický nález postrádá jasný sociální kontext. Z absence podobných artefaktů v mladších Třeboveticích pak rozhodně nelze ani hypoteticky dělat žádné závěry o proměnách hospodaření této sociální vrstvy. 2) V případě Hořic a Miletína by jistě neškodilo věnovat alespoň pár vět charakteristice jejich půdorysů a úvaze v které době vznikají.

Z povahy žánru přirozeně vyplývá koncentrace autora na úzce regionální kontext a v tomto ohledu práce zcela naplňuje otázky stanovené v úvodu. Některé problémy (především charakteristika sídelních forem do konce 13. století) však rozhodně svým významem přesahují hranice tohoto zapomenutého koutu Čech a zasloužily by si vložení do širších souvislostí.

Přes několik drobných výhrad je práce Pavla Drnovského založena na náročné samostatné heuristické práci a srozumitelně a přesvědčivě dospívá k řadě důležitých závěrů. Zcela tak naplňuje požadavky kladené na diplomovou práci a doporučuji ji proto k dalšímu řízení.

V Oxfordu 8. 6. 2012

Ivo Štefan